

GEÇMİŐTEN GÜNÜMÜZE
GİRESUN'DA DİNÎ VE KÜLTÜREL HAYAT
SEMPOZYUMU-I
(25-27 Ekim 2013)

BİLDİRİLER
I
(SALON - A/B)

EDİTÖR
MEHMET FATSA

GİRESUN İL ÖZEL İDARESİ KÜLTÜR SERİSİ-2

Ayhan YÜKSEL*

GÖRELELİ DUDUZÂDE AİLESİNDEN DİN ADAMLARI

Giriş

Şecere/soyağacı, bir kişinin, bir ailenin kökü durumunda olan en uzak atalardan başlayarak gövde ve dallar konumundaki babaları ve onların çocuklarını gösteren ağaç şeklinde şematik çizime denilir. Günümüzde şecere/ye/soyağacı'na olan ilgi gittikçe artmaktadır. Aile fertleri “biz kimiz” sorusunu sormakta, geçmişine ait bilgileri araştırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bunun tarihte örnekleri vardır. Ebûlgazi Bahadır Han'ın (ö. 1663) *Şecere-i Terâkime*'si Oğuz Han soyuna ve Türkmenler'e dair eseridir. Aile tarihi yazma geleneğinin Osmanlı döneminde pek az örneği vardır. Bunda muhtemelen Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı toplumunda feodal bağların çok gevşek olmasının rolü vardır. Bir de kilise kayıtları Batı toplumlarındaki aile araştırmalarına önemli bir kaynaktır. Osmanlı'da cami imamlarının tutmak zorunda oldukları evlilik kayıtlarına ise bir-iki örnek dışında rastlanılmaz. Osmanlı'da şahıs biyografileri bağlamında topluca yazılan bazı örnekler az da olsa rastlanır. Köprülüler hakkındaki tarihi bilgileri ihtiva eden bir metin buna örnek gösterilebilir. Aile tarihlerinin giderek yoğunluk kazanması şüphesiz 19. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Bu ilgi Cumhuriyet döneminde daha da artmıştır. Duduzâdeler ailesine dair en önemli kaynak aileden Hüseyin Müştak Efendi'nin yazdığı “*sûlalenâme*”dir. Kitapçık, ailenin yerleşim tarihi, evlenmeleri, doğumları yanında Görele kasabasında ve Terzi Ali köyündeki önemli olayları ve siyasî gelişmeleri, yakın arkadaşları, bazı ulema ve ricalin faaliyetleri ile ilgili çeşitli kayıtları içermektedir.

Duduoğlu Ailesinin Kökeni

Hüseyin Müştak Efendi'ye göre tahminen 1635 yıllarında Ali ve Hüseyin adlı iki kardeş Kürdistan¹ taraflarından gelerek önce Görele'nin Cimide köyünde Hapan Mahallesi'ne yerleşirler. İki kardeşin doğudan o zamanlar çok uzak bir coğrafya olan Doğu Karadeniz'e gelmelerinde en önemli sebep rivayete göre “*bey'in kızlarını kaçırmaları*”dır. Hüseyin Müştak Efendi, o zamanki anlayışa göre Kürdistan olarak Karahisar-ı Şarkî, Erzincan ve Gümüşhane yörelerini işaret ediyor. Bu yanlış bilgi ailenin “*Kürt*” asıllı olduğu şeklinde algılanıyor. Bu algılamada aile fertlerinin fizikî yapısının “*enli kaşlı, uzun ve çok tüylü, sivri kafalı, esmer*” oluşu da rol oynamalıdır.

Aile, Cimide'den Giresun'a göçerler ve buradan da 1786-87 tarihlerinde Görele'nin Terziali² kö-

* Araştırmacı - Yazar.

1 Aile fertlerince geldikleri yer olarak işaret edilen Kürdistan'ın coğrafi mekân olarak neresi olduğu tartışmalıdır. “*Kürdistan*” adı, Tanzimat'tan sonra kısa bir süre için (1848-1867) Osmanlı idarî teşkilatına da girmiş, ancak daha sonra kaldırılmıştır (Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, I, Ankara 1998, s. 27). Osmanlı döneminde bilhassa İstanbul'da herhangi bir ayırım yapılmadan Selânik yöresinden gelenlere Amavut; Erzurum yöresinden gelenlere Kürt; Karadeniz'den gelenlere Laz; Halep yöresinden gelenlere Arap deniyordu. Böyle ayarım lar D.Anadolu coğrafyasının da yanlış olarak “*Kürt*” olarak tanımlanmasına neden oluyordu (Tirebolulu H. Alp Arslan, *Trabzon İli Laz mı? Türk mü?* Giresun 1921, s. 5-6).

2 Terziali köyü, Görele ilçe merkezinin güneydoğusunda bulunur. Köy, Karadeniz'e paralel uzanan kıyı dağlarını yaran Görele çayının açtığı bir vadi içersindedir. Terziali köyü, Verdülü deresinin açmış olduğu vadinin güneye bakan kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur.

yünde Canlı Mahallesi'ne yerleşirler. Terziali'ye yerleşen ailelerden iki isim hâlâ unutulmamıştır: Ömer Ağa ve Mustafa Ağa. Bu iki kardeşin birisi "Tûtî/Dudu"³ imlâsı ile yazılan Tûtîoğlu/Duduoğlu ailesinin atalarıdır. Ömer Ağa'nın aile içinde ayrı bir yeri vardır. Aileyi Görele ve çevre kazalarda ileri gelenler mevkiine Ömer Ağa çıkarmıştır. Ömer Ağa'dan sonra ailede bu ivme kadı Hacı Hüseyin Efendi, müftü Hacı Mehmed Efendi ve müftü Hüseyin Müştak Efendi ile devam etmiştir. Aile Soyadı Kanunu'ndan sonra Dudu, Karakadioğlu, Hocaoglu ve Hacıömeroğlu soyadlarını almışlardır.

Hacı Hüseyin Efendi

Ailenin önemli şahsiyetlerinden olan Hüseyin Efendi, sözel kaynaklara göre 1794 yılında, 1835 tarihli *Nüfus Tahrir Defteri*'ndeki kayıta göre 1782 yılında doğdu. Hüseyin Efendi, *Nüfus Defter*'inde 70 numaralı sırada "55 yaşında" ve "kır sakallı" eşkâliyle kaydedilmiştir⁴. Babası Hacı Mustafa Ağa, annesi Ömer Ağa'nın evlatlığı Uluköylü "Hûrî Kızı"dır. Eşinden ayrılan Hûrî Kızı, oğlu Hüseyin henüz üç yaşında iken Ordu'ya gitti. Ömer Ağa, torunu Hüseyin'i büyötmeyi kendine görev bildi. Babası Mustafa Ağa'nın aniden ölümü Duduoğlu ailesinin devamının Hüseyin'in varlığına bağlı kalması Ömer Ağa'yı ayrıca sıkıntıya soktu. Ömer Ağa, Hüseyin'in maddî-manevî bütün ihtiyaçlarını karşılamakta elinden gelen bütün gayreti gösterdi.

Hüseyin, köyde Hortoğlu Bekir Hoca'dan ders gördü, bu yakınlaşmanın sonucu 1814'te Bekir Hoca'nın kızı Emine ile evlendirildi. Dedesinin vefatı üzerine kayınpederi Bekir Hoca'nın evinin yukarısında küçük bir ev yaparak orada oturmaya başladı.

Hocası ve kayınpederi Bekir Hoca'dan "ilm-i kırâat, tecvîd, sarf ü nahv/dilbilgisi" okudu, eşi ve çocuklarıyla tam bir örnek aile teşkil etti. Ömer Ağa'dan kalan mülklerle geçimini sağlamış olmasına rağmen ilim aşkıyla daha yüksek bir tahsil için 1824'te İstanbul'a, oradan da Mısır'a gitti. Camiü'l-Ezher'de dört yıl okudu, icazetname aldı. Buradan da Hicaz'a geçti ve Medine'de iki yıl kadar vaktini ibadet ve ilimle geçirdi. 1830'da Görele'ye dönmek üzere İstanbul'a geldiğinde hemşerilerinden bazı askerler tarafından kışlalarına davet edildi. Kışlada kıldırıldığı yatı ve sabah namazlarında "edâ ve sadâsı" cemaatin dikkatini çekti, kendisine İstanbul'da kalarak imamlık teklif edildi. İmamlık teklifini kabul eden Hacı Hüseyin Efendi, eşi Emine'yi götürmek üzere Ağustos ayının ilk günlerinde Görele'ye geldi. Ancak, eşini razı edemediğinden İstanbul'a gidemedi. Emine Hanım'ın evlerinin etrafındaki rengârenk çiçek açmış meyve ağaçlarını göstererek "şu âlâ bağlarımızı bırakıp da nereye gideceğiz" sözü bunda etken oldu.

İstanbul'a gitmekten vazgeçen Hacı Hüseyin Efendi, Medrese-i Atîka'da ders vermeye başladı. Bu medresenin yanında Hasan Ağa Camisinin (Câmi'i-i Kebîr) vaizliği ile Câmi'i-i Cedîd'in (Yeni Câmi) hitabet görevi de uhdesine verildi. Bu sırada birkaç defa kadılık yaptı ve Görele kazasının genel nüfus sayımıyla da görevlendirildi. Yürüttüğü üç görev kasabada devamlı oturmasını gerektirdiğinden medresenin arka tarafında bir arsa satın aldı ve orada ev yaptırdı.

Trabzon valisi Hazine-darzâde Osman Paşa, kendisine çok hürmet eder ve her kış kendisine bir kürk hediye edermiş. Gerek Osman Paşa, gerek yerine gelen Damat Halil Paşa Görele'ye geldiklerinde İseli bakır madenini birlikte teftişe giderlermiş. Bir defa da Tirebolu âyanı Kethüdazâde Mehmed Emin Ağa da teftiş için yanına almıştır. Başına sardığı beyaz sarığı pek güzel ve muntazam ve önü aynalı olarak Araplar gibi sardığını Posta ve Telgraf Nazırı Hasan Âlî Efendi nakletmiştir. Yazısı *talik* ve *rık'a* arasında okunaklı ve oldukça güzelmiş. Kadılığı zamanından kalma bir kassam defteri Rus işgali sırasında kaybolmuştur. Hüseyin Efendi, müderris olarak hiçbir talebesine icazet vermemiştir.

"Sefayı ve eğlenceyi, hayatın lezzetlerinden faydalanmayı ve konuşmayı, kendisini üzecek ve yorgunluğuna konu iş ve hareketten daima uzak kalmayı âdet edinmiştir. Bundan dolayı servet ve zenginliğe ehemmiyet vermemiş, 'lüzûm-ı hayâtın' arkasından koşmayarak yalnız ayağına gelen kısmetine razı ol-

3 "Tûtî" kelimesi Farsça olup "papağan cinsinden taklit yapan kuş" anlamındadır. Türkçe telaffuza göre "Dudu" şeklinde söylenir ve kadınlara isim olarak verilir.

4 BOA, NFS.d, nr. 1155, s. 71

muş ve yetinmiştir. Babasından kalan mal varlığına önemli bir şey ilâve etmemiş ise de herhangi bir şey satmamıştır”.

Hacı Hüseyin Efendi, Teşrinievvel 1262'de (Ekim/Kasım 1846) evinde şüpheli bir şekilde vefat etmiştir. Hacı Hüseyin Efendi, bir gün hasta olur. Birkaç gün sonra Tirebolu tarafından kayıklı tabip olduğunu söyleyen bir şahıs gelir. Hüseyin Efendi'yi muayene eder ve cebinden çıkardığı şişenin içindeki kırmızı sıvıyı içirir. Arası çok geçmeden dili şişerek ağzından dışarı çıkar. Beş-altı saat sonra sancılar, acılar, sızılar ve eziyet içinde vefat eder. Bu zehirlenmenin Tirebolu ve Görele voyvodası Kethüdazâde Mehmed Emin Ağa, ya da Eynesil âyanı Dedezâdeler tarafından tertip edildiği aktarılmaktadır⁵. Suikasta uğramasına sebep bunların zulümlerine karşı çıkması olmalıdır. Hacı Hüseyin Efendi'nin Emine Hanım (1796-1875), Ema Hanım (1886-1877), Habibe Hanım (1815-1853) ve Kadın Hanım'la (1811-1866) olan evliliğinden 12 çocuğu oldu.

Mustafa Efendi (Hacı Hüseyin Efendi Oğlu)

Nüfus Tahrir Defteri'ne göre 1226 (1811) yılında Terziali'de doğdu. Babası Hacı Hüseyin Efendi, annesi Hoca Kızı Emine'dir. Belgeye göre “köse sakallı”dır⁶. Çok kitap okuduğundan gözleri ağrılı, ince ruhlulu ve şakacı imiş. Tahsil için 7 Safer 1252'de (24 Mayıs 1836) Amasya'ya gitti. Tahsilde zihin açıklığı, anlayışı, anlama gücü, güzel konuşma yeteneği ile arkadaşları arasında “*kutb-i derya/ilim deryasının başı*” diye anılmış. 1260'da (1844) bir kez “*sıla-ı rahm*” için Görele'ye geldi. 1263'te (1847) tahsil gördüğü Amasya'da bekâr vefat etti, Sultan Selim Câmî civarındaki kabristana defnedildi. Babası Hacı Hüseyin Efendi, tahsilde bulunduğu sırada mezarının yerini öğrenmiş ve ziyaret dahi etmiştir. Mezarı şair ve yazar Ziya Paşa'nın (1829-1880) Amasya mutasarrıflığında (1863-1865) meydan açtırmak için kabristanı kaldırttığı sırada kaybolmuştur⁷.

Ahmed Fehmi Efendi (Hacı Hüseyin Efendi Oğlu)

Nüfus Tahrir Defteri'ne göre 1 Muharrem 1252'de (18 Nisan 1836) doğdu⁸. Babası Hacı Hüseyin Efendi, annesi Sinirlizâde ailesinden Hoca Kızı Emine'dir. İlk eğitimini Terziali köyünde dayısı Sinirlizâde Hacı Sâlih Efendi'den aldı. Görele'de Tirebolu'nun Boynuyğun köyünden ve meşhur ulemadan Hacı Mustafa Efendi'nin Hüdaverdi medresesindeki derslerine devam etti. Hacı Mustafa Efendi'nin Çorum taraflarına gitmesi üzerine yerine geçen müderris Şeyranzâde Hacı Hasan Efendi'den tahsilini tamamlayarak icazetname aldı. Görele'de birçok kez Meclis-i İdâre ve mahkeme üyeliklerinde ve müstantiklikte bulundu. Fıkıh ilminin “*muâmelat*” kısmında geniş bilgisi olup Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, hukuk, ceza ve usûl-ı muhâkemat kanunları âdeta ezberinde idi. Hayatı pek sakin ve dağdağasız geçti. 65 yaşında kulakları ağırlaşmış ve son yıllarda tam sağır olmuştur. Tedavi için İstanbul'a gitmişse de tedavisi mümkün olmamıştır. Koleradan 25 Şâban 1329'da (20 Ağustos 1911) vefat etti. Biçim ve çehre olarak sevimli ve yakışıklı idi.

Psikolojisi

Az fakat manalı ve faydalı söz söyler, bulunduğu meclislerde herkes kendisini dinlemeyi arzu ederdi. Yazısı pek güzel değilse de imlâsı düzgündü. Büyüğüne saygılı, vazifesine dikkatli, çalışkan ve doğru idi. Kendi adına kimse ille münakaşada bulunmamış ve hiçbir kimse hakkında mahkemeye müracaat etmemiştir. Bir köşeye çekilerek yaşamağı çok sever bu halinde kitap yorumuyla vakit geçirirdi. Okumak için daha çok fıkıh, kanun, tarih ve menâkıb kitaplarını seçerdi. Her okuduğunu tetkik etmeden muhakeme kabul ve tasdik etmezdi. Gerek köyde, gerek Çarşı'da gezmeyi pek sevmezdi. Yaratılıştan gayet halîm huylu ve selîm olup çocuklarını veya hizmetçisini dövdüğü ve hatta ağır bir şekilde azarladığı duyulmamıştır. Çok zekî, hâfızası kuvvetli, fikir ve yorumları isabetli idi. Yalnız dünya işlerine gayreti

5 Hüseyin Müştak Efendi, “Duduzâde Aile Tarihi”, (basılmamış çalışma), Görele 1928, s. 13-21.

6 BOA, NFS.d. nr.1155, s. 171.

7 Hüseyin Müştak Efendi, “a.g.e.”, s. 22.

8 BOA, NFS.d. nr. 1155, s. 171.

eksik idi. Bu nedenle hiçbir defa bir işe talip olmamış ve ayağına gelenlerle yetinmiştir. Büyük kardeşi Hacı Mehmed Efendi'ye bağlı kalmış ve onun yardımcısı olarak hareket etmiştir. İsrraftan çok sakınırdı. Üzerinde daima nakit para taşırdı.

Yaratılıştan sakın, kavga ve gürültüden uzak duran, inceliğe ve şakaya düşkün, hoşsohbet, konuşmalarıyla bulunduğu, ortamı süsleyen, taassubu olmayan, ibaret konusunda "lâ-kayd", biraz tembelce idi. Orucunu tutarsa da namazını ara sıra kılardı. Kunduradan çok çapula giymeyi tercih ederdi. Bu da köyde oturmasından ve biraz da eli sıkılığından ileri gelirdi. Evlat ve akrabalarına karşı çok muhabbetli idi⁹.

Hacı Mehmed Efendi (Hacı Hüseyin Efendi Oğlu)

Kütüphanesindeki *Ahter* adlı Arapça-Türkçe sözlüğün kenarına doğum tarihi 1250 (1835) olarak kaydedilmiş ise de 1248 (1833) veya 1249 (1834) yıllarında doğduğu anlaşıyor. Babası Hacı Hüseyin Efendi'nin vefatında *Kur'ân-ı Kerim*'i henüz hatim etmemişti. *Mushaf*'taki sıralamada 5. Mâide suresinin 41. ayetinde "*semmâûne li'l-kizb/kalpleri inanmadığı halde ağızlarıyla iman ettik diyenlerden*" sahifesinde kalmıştı. Daha sonra mahalle mekteplerinde bir süre tahsil görmeye devam etti. Annesi Esmâ Hanım'ın ikinci eşi Hüseyin Ağa'nın çocuksuz ölümüne nakit olarak kalan bir miktar parayı sermaye edindi ve onunla bir süre bezzazlık, bir süre de celeplik yaptı. Dinî eğitim almaya başlamasının hikâyesi de ilginçtir. Ticarete başlayıp işini iyice yoluna koyduğu sırada babası Hacı Hüseyin Efendi'den kalan medreseye Kürtün nahiyesinin Göndere köyünden Bâlzâde Hüseyin Efendi atandı. Bu atanma aile üzerinde çok etki yaptı ve üzülmelerine sebep oldu. Aile bu atamayı "*ana-babadan miras kalmış mülklerinin bir yabancı tarafından zorla alındığı*" şeklinde algıladı. O günlerde Hacı Hüseyin Efendi'nin eşleri Emine ve Esmâ Hanım çocuklarıyla bir araya gelerek bu konuyu görüştüler, "*müderrislik cihetinin bir başkası tarafından alınmasının medresenin kurucusu Hacı Hüseyin Efendi'nin ruhunu inciteceği, aile fertlerinin de içini kan ağlatacağını*" dile getirdiler, bu makamın "*Duduoğlu ailesinden dışarı çıkmaması gerektiğine*" karar verdiler. Aile meclisinde alınan bu karar üzerine Mehmed Efendi 1269'da (1853) ticareti bırakmak zorunda kaldı, tahsil için Ordu'ya gitti. Ordu'dan sonra birer yıl Amasya'da, Çorum'da Derbendi Medresesinde ve Merzifon'da bulundu. 1273'de (1857) Tirebolu'da iki yıl kadar Karahisar-ı Şarkili Ömer Efendi'nin dersine devam etti. Bu sırada Görele İdare Meclisi'ne seçilince tahsilini tamamlamak üzere dışarıya gidemedi. Ama "*ne güzel tesadüf*" o yıl hocası Tirebolu-Boynuyoğunlu Hacı Mustafa Efendi, Eynesil'deki medreseyi inşa ederek öğretime başlamıştı. Böylece medrese tahsilini tamamlamış oldu¹⁰. 1277'de (1861) babası Hacı Hüseyin Efendi'den boşalan müderrislik makamı ile Câmî-i Cedîd'in hitabet görevine talip olduğunu dair dilekçe verdi. Trabzon'da imtihana girdi ve "*müderrislik ve hitabet görevleri*" kendisine tevcih edildi. Müderrislik hizmeti için aylık 5 kuruş vazife (maaş) alacaktı¹¹.

Medrese-i Atîka'da müderrisliğinin yanında Görele'nin nahiye olarak idare edildiği zamanda 1276 (1860) tarihinden 1286 (1870) tarihine kadar yaklaşık on yılı aşkın bir süre niyabetinde/kadılığında bulundu ve Kur'a Meclis'inde yapılan talebe imtihanlarında çok defalar mümeyyiz/ayırtman tayin edildi. Yıkılmaya yüz tutan Medrese-i Atîka, 1283 (1867) yılında yeniden inşa edilince inşaat masraflarının bir kısmı tarafından karşılandı. Hicaz'a gitmek üzere Şevval 1286'da (3 Ocak-1 Şubat 1870) yola çıktı, Safer 1287'de (2-30 Mayıs 1870) Görele'ye "*Hacı*" olarak döndü. Hicaz seyahati 180 altın lira karşılığı 18.000 kuruşa mal oldu. Hicaz'dan döndükten sonra bir daha kadılığa dönmedi, medresede ilim ve kazada ticaretle uğraştı. 1878'de Görele belediye reisliğine seçildi. Sinirlizâde Hacı Mustafa Efendi'nin ölümü (1281/1865) üzerine "*memleket işlerinin düzenlenmesi, sorunların çözülmesi*" Mehmed Efendi'ye geçti. Mehmed Efendi, "*akıl ve anlayış*" ile kendisini memleketin en büyüğü olarak tanıttırmayı başardı ve simasının esmerliğinden dolayı "*Kara Kadı*" lakabıyla şöhret kazandı¹². Bu lâkap Trabzon Valisi Sırrı Paşa tarafından 1880'de Doğu Karadeniz'in önde gelen ailelerine ait düzenlenen listede de

9 Hüseyin Müştak Efendi, "a.g.e.", s. 50-52.

10 Hüseyin Müştak Efendi, "a.g.e.", s. 24-25.

11 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5100, s. 63.

12 Hüseyin Müştak Efendi, "a.g.e.", s. 26.

"Kara Kadı Efendi" olarak zikredilerek "servetçe ve haysiyetçe birinci derece" olduğu şeklinde kaydedildi¹³. Şubat 1299'da (Şubat/Mart 1884) kazanın genel nüfus sayımında görev aldı.

Sözel kaynaklara göre 1303 yılı başlarında (Mart 1887) müftülük makamına ilk atanan oldu. Bu tarih Meşihat Makamı'ndaki Trabzon vilayetine dair "Gelen Evrak Kayıt Defteri"ndeki 29 Cemaziyelevvel 1304 (23 Şubat 1887) tarihi ile doğrulanıyor¹⁴. Defterdeki kayıt özeti aynen "Görelle kazâsında şimdiye kadar müftü bulunmadığından bu kere ahali tarafından intihab olan Hocaşâde Hacı Mehmed Efendi'nin mezkûr kazâ müftülüğüne [atandığına] dair"dir. Yine aynı defterdeki 11 Muharrem 1307 (7 Eylül 1889) tarihli kayıt Hacı Mehmed Efendi'nin infisâline dairdir¹⁵. Hacı Mehmed Efendi yeterli görülmediğinden Meşihat makamınca görevden alınmıştır. Buna göre yaklaşık 2,5 yıl kadar müftülük görevinde kalmış oluyor.

Hacı Mehmed Efendi, tamire muhtaç Câmi'-i Atîka'nın işlevini yitirmemesi için kasaba ileri gelenlerini bir araya getirdi. Bir araya gelen heyet câminin masrafını karşılamak üzere vakıf arsasının aylık 20 kuruştan kiralanmasına karar verdi¹⁶. 1309'da (1893-94) ikinci kez belediye reisi bulunduğunda "askerî daire inşası için 10.000 kuruş kıymetinde bir arsa bağışladığından ve memleket yararına hizmet gayret gösterdiğinden" 5. dereceden Mecîdi nişanı ile taltif edildi¹⁷.

Karakteri ve Değerleri

Hacı Mehmed Efendi'nin yazısı şeklen pek güzel ve kaideli değilse de *tâlik*'e benzer, *rk'a*'yı andırır, okunaklı ve satırları düzgün idi. Hutbede, imamette ve derste sohbet sırasından daha yüksek sesle okur ve konuşurdu. Sesi gayet gür ve davudi idi. Bazen böyle yüksek sesle *ilâhî* veya *na't-ı şerifler*'den bir-iki beyit okurdu. Çoğunlukla Niyâzî-i Mısırî'nin "*uyan gafletten ey gâfil seni aldamaşın dünyâ*" şiirini karcıgar makamıyla kendi kendisine söylerdi. Kibir ve gururdan o derece arınmıştı ki sanki bu kelimelerin anlamının bilmiyordu yahut o kelimeleri hiç duymamıştı. Çocukla çocuk, büyükle büyük olurdu. Birisi çocuğunu öldürmüş olsa dahi dargınlık tutmaz, kendisinden davacı ve şikâyetçi olanlara bile yardımcı olurdu. Tasarrufa özen gösterirdi. Bu davranışa dışarıdan bakan ahali kendisini cimri-tamahkâr olarak nitelerdi. Böyle nitelendirilmesine sebep aslında "*har vurup harman savurmaması, savurganlıktan kaçınması, başkasının kendi hakkına dokunmasına imkân vermemesi*" gibi hususlarda çok dikkatli olmasındandı. Lüzumsuz ve gösterişe ait yapılacak masrafta eli çok sıkı idi. Gereksiz bir şeyi "*bu da bulunsun*" diye almağa heves etmezdi. Ulema ve zayıflara ikramda bulunmağa ve muhtaç olan fakirlere yemek yedirmede eli açık idi. Bilhassa çocuklarına ve akrabasına karşı çok ikram eder, konukseverlik gösterir. Adamlarından veya akrabasından birisi vefat etse ve hatta birkaç saatlik köylerde dahi olsa mutlaka cenazesine gider ve ailenin kefen parası yoksa kendini öderdi. Her Regaib Gecesi'nde o güne özgü olmak üzere fırınlarda ekmek pişirtirir, fakirlere dağıtırdı. Ramazan'da sofrasında misafir bulunmadıkça iftar ettiği görülmezdi.

Ramazan sonlarında zekâtını dağıtır, bayram günlerinde bazen medresenin dershanesinde, ama çoğunlukla Çarşı'daki odasında oturur ve gelen ziyaretçilere fincan ile sıcak, kırmızı şeker şerbeti, fakirlere ile çocuklara para verirdi. Gençlerin derse ve namaza devam edenlerini çok sever ve onlara "*ikram ve iltifatı ziyade*" yapardı. Etrafındaki zekâ sahibi olan gençleri ilim tahsil etmeye ve dinî buyrukları yapmaya teşvik eder, bu gibi kimseleri çeşitli vasıtalarla ödüllendirirdi. Kimin huzurunda ve hangi mecliste olursa olsun sözünü çekinmeden ve açıkça söyler, bundan dolayı pişmanlık duyacak irade zayıflığı ve korkaklık göstermezdi. Sohbetinde daima özlü ve manalı söz söyler, sohbet meclisinde en küçük bir imalı konuşma ve bunda saklı olan mana gözünden kaçmazdı. Aniden yanına bir kimse gelse "*ne için ve ne maksatla geldiğini*" anlamakta güçlük çekmezdi. Keramet derecesine varan önsezisi vardı. Ticaret-

13 BOA, Y.PRK.UM, nr. 2/40.

14 İST.MFT.MŞH. Trabzon Gelen Evrak, s. 93.

15 İST.MFT.MŞH. Trabzon Gelen Evrak, s. 130.

16 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5095, s. 27-28.

17 BOA, DH.MKT, nr. 195/25.

te gayet doğru olup aldığını inkâr etmez, verdiğini fazla yazmaz, “devr-i şer’î” yapmadıkça faiz almazdı.

Dünya işlerine kapılarak ahreti ihmal, ahreti ihmal ederek dünya işlerini bırakmış değildi. Dönemin gereği Arapça dilbilgisi, mantık, akaid, fıkıh, ferâiz tahsil etmiştir. *Kadı Mîr* ve *Celâl*’i okuyamadığı için icazetname alamamıştır. Babasından gelen müderrislik görevi uhdesine verilmeseydi tabii tahsili bitirmiş ve dolayısıyla icazet almış, bu arada çok hoşlandığı Farsça’yı okumuş olacaktı¹⁸.

Dinî Vecibelere Uyması

Hacı Mehmed Efendi, ilim tutkunu, Allah’ın emrine sımsıkı sarılmayı marifet sayan, dindar bir kimse idi. Dinin hükümlerini aşırı bir şekilde gözetirdi ama asla bağnazlığı yoktu. İnancı sağlamdı, gûnahtan ve ikiyüzlülüğten sakınırdı. Namaza ve cemaate devam eder, son sünnetleri dört rekât kılar, evvâbin ve teheccüd namazlarını terk etmezdi. Her gün bir veya iki cüz *Kur’ân-ı Kerîm* ve *Delâilü’l-Hayrât* ve *Devr-i Â’lî* okurdu. Ömründe hiçbir defa sabah namazının vaktini geçirmemiştir ve uykuda iken üzerine güneş doğmamıştı. Bir süre namazda “*sahib-i tertib*” olmağa, her namazı vaktinde kılmağa gayret ve haylice devam etmiş ise de uzun süre sürdürememiştir.

Hayatında orucunu bir gün terk etmemiştir. Hastalık sebebiyle kazaya kalmış namaz ve oruçlarını iyileştikten sonra yerine getirirdi. Kurbanını çoğu kez kendi keserdi. Zekâtını her yıl verir ve ihtiyaç sahiplerine gizli ve açık olarak ihsan ve sadaka eylerdi. Dinin zengin sayılınca hacca gitmiştir. Doğru işe dahi yemin etmemiştir. Tasavvufa isteği vardı. İlâhî tecellilere mazhar olanlara rast gelmediğinden bir yere kapılanmamıştır. “*Sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât*” idi ve bunun çalışırdı. Yapılacak bayındırlık ve hayır işlerinde girişkenliğinin en ilerisinde bulunurdu. Çarşı’da Konak Düzü’nde ve Kuru Kiraz mevkiindeki yolda çeşme, Câmî’-i Cedîd şadırvanının dört musluğuna isabet eden masrafı kendisi karşılamış, kasaba ortasındaki şadırvan onun önderliğinde yapılmıştır. Sonuç olarak Hacı Mehmed Efendi, dinin emirlerinden farz, vâcib, sünnet-i müekkidesini tamamiyle yapmıştır¹⁹.

Evlilikleri / Vefatı

Hacı Mehmed Efendi, Esmâ Hanım (1832-1878), Kadın Hanım (1845-1925) ve Zehra Hanım (1871). Esmâ Hanım’ı 1871’de boşamış, Zehra Hanım ile zevciyyet kurulamadığından ayrılmışlardır. Kalp rahatsızlığı olan Hacı Mehmed Efendi, tedavi için gittiği Tirebolu’dan dönerken 21 Temmuz 1896 Salı günü Bada yakınlarında kayıpta vefat etmiştir. Ertesi günü Tirebolu ulemasından Öksüzâde Osman Nuri Efendi tarafından öğle ile ikinci arasında Hasan Ağa Camisinde kılınan cenaze namazından sonra aile mezarlığında toprağa verilmiştir²⁰. Servet ve mevki sahibi olan Hacı Mehmed Efendi’nin “*belki üç gün mutlu yaşayamamasına*” sebep olan olayların dışında gerek maddî ve gerekse manevî daha birçok elem ve acılara da uğramıştır. Hacı Mehmed Efendi’yi en derinden etkileyen elem ve acılar çocuklarının kaza sonucu ölümü olmalıdır. Hacı Mehmed Efendi’nin geride bıraktığı ev eşyası, hayvanlar ve bakır kap-kacak zenginliğine rağmen sade bir hayat yaşadığını göstermektedir²¹.

Hüseyin Müştak Efendi (Hacı Mehmed Efendi Oğlu)

21 Zilkade 1287’de (12 Şubat 1871) Görele’de Çarşı Mahallesi’nde doğdu. Babası Hacı Mehmed Efendi, annesi Sinirlizâde ailesinden Emine Kadın Hanım’dır. Sıbyan Mektebi’nden sonra Rüşdiye Mektebi’ne devam etti. Sıbyan Mektebi’nde Tokatlı Hâfız Ömer Efendi’den dinî bilgileri, babası Hacı Mehmed Efendi’den dilbilgisi, Çolakzâde Bilâl Efendi’den mantık okudu. 1306’da (1891) tahsil için İstanbul’a gitti. Bayezid Medresesine mülazemetle devam etti. Burada reisü’ulema Mehmed Galib, İbrahim el-Esri, İsmail Konevî Efendiler’le dersiam Çarşambalı Hacı Ahmed Hamdi Efendi’nin ders halkasına katıldı. Hacı Ahmed Efendi’den ulûm-i âliye (belâgat, mantık, kelâm, Arap sarf ve nahvi, dil ve edebiyat) ve

18 Hüseyin Müştak Efendi, “a.g.e”, s. 29-38.

19 Hüseyin Müştak, *aynı eser*, s. 38-39

20 Hüseyin Müştak, *aynı eser*, s. 39-42.

21 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5100, s. 253-256.

ulûm-ı âliye (tefsir, hadîs ve fıkıh) dersleri tahsil ederek Cemaziyelevvel 1321'de (Kasım 1894) icazetnâme aldı. Özel hocalardan Farsça ve biraz Fransızca öğrendi.

Hemşerisi Telgraf ve Posta Nâzırı Hasan Âlî Efendi'nin uygun görmesiyle 21 Safer 1313'te (12 Ağustos 1895) 150 kuruş maaşla Telgraf ve Posta Nezâreti Mektûbî Kalemine tayin edildi. Mektûbî kalemi'nde çalışmakta iken bir ay izinli olarak memleketi Görele'ye geldi. İzninin bittiği Mayıs 1312'de (Mayıs/Haziran 1896) babasının hastalığı nedeniyle İstanbul'a döneemediğinden istifa etmiş sayılarak 2 Safer 1314'te (13 Temmuz 1896) memuriyet kaydı silindi²².

Hacı Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine Medrese-i Atîka'nın boş kalan müderrisliğinin kendi uhdesine verilmesi için talepte bulundu. Yapılan imtihan sonunda müderrislik yapmaya ehliyeti olduğuna karar verildi (12 safer 1317/13 Haziran 1899)²³. Meşihat makamınca verilen 26 Cemaziyelevvel 1319 (10 Eylül 1901) tarihli berat üzerine 12 Safer 1320'de (21 Mayıs 1902) göreve başladı²⁴. Bu yıllarda Görele belediyesi meclisi üyesi ve Ziraat Odası Başkanlığı, Evkâf vekili olarak Ferağ Komisyonun'nda üyelik ve Medrese-i Atîka'da müderrislik yapmaktaydı. Medresede ders verdiği talebe sayısı 31 idi²⁵.

Kaza müftüsü İbrahim Efendi'nin istifası üzerine "*ehliyet ve kifâyeti*" yeterli olan Hüseyin Müştak Efendi, Şeyhülislam Halidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendi'nin 6 Receb 1323 (6 Eylül 1905) tarihli oluruyla bilâ-maaşsız kaza müftülüğüne atandı²⁶. 1 Eylül 1325'te (14 Eylül 1909) kendisine 400 kuruş maaş tahsis edildi. Aynı yıl Trabzon Meclis-i Umûm âzalığına seçildi. Yedi yıldır sürdürdüğü müftülük görevinden istifa etti ve Meşihat makamı bunu 1 Mayıs 1329'da (14 Mayıs 1913) onayladı²⁷.

Hüseyin Müştak Efendi'nin en sıkıntılı günleri Rus işgal yıllarında (1916-1918) olmalıdır. Çünkü, kaza ileri gelenlerinden biri olarak işgal sırasında yaşanacak olan olayların manevî sorumluluğu onun da üzerindedir. Ruslar'ın yaklaşması üzerine şehir ve halka dokunmamaları için Kandazoğlu Hamdi, Emanetoğlu Fazlı, Râşidzâde Ali Efendiler'le birlikte görüşmeye gitmiş, Ruslar'ın çekilmesinden sonra Padişah Mehmed Reşad'a çekilen sevinç telgrafına (4 Nisan 1918) Râşidzâde Ali Efendi ile birlikte imza koymuştur²⁸. Millî Mücadele'den sonra İzmir İktisat Kongresi'ne (17 Şubat-4 Mart 1923) Görele'den delege olarak katılmıştır.

Hayat Felsefesi

Hüseyin Müştak Efendi, bir yönetici ve ulemâ/hoca olarak gerek Rus istilas sırasında halkın temsilcisi olarak, gerekse sosyal faaliyetleriyle öne çıkmıştır. Her sabah erkenden kalkar, kahvaltısını yapar, odasında çalışmaya başlardı. Doğa ile barışık, bahçesinde sebze ve meyve yetiştirmeye seven birisiydi. Bahçede yöreye özgü meyve ve sebzelerin dışında değişik iklimlerde yetişen meyve ve sebze de yetiştirirdi. Bu meyvelerden birisi de sıcak bölgelerde yetişen "*muz*"du. Batı ve Orta Akdeniz bölgesinin yerli bitkisi olan "*enginar*"ı ektirmeye ve yemeğini yaptırmayı ihmal etmezdi. Musikiye düşküdü. Santur, kanun ve cümbüş çalardı. Çevresindekileri kadın olsun erkek olsun her konuda irşat etmekten kaçınmazdı. Bazen çok erken saatte, hatta "*sabahın köründe*" dahi kadınlar öğrenmek istedikleri konuları sormak üzere eve gelirlerdi. Taassuptan uzak, eğitimi gereği dinî kuralları özümlemiş, aydın örnek bir din adamıydı. Halkı *Kur'ân*'la aldatan sözde din adamlarını "*kır mollası*" olarak nitelerdi. Aşırı derecede tedbirli, kılı-kırk yaratırdı. Gelişime açık bir kişiydi²⁹.

22 BOA, DH.SAİD.d. nr. 70, s. 125.

23 BOA, MŞH.ŞSC.d. nr. 5100, s. 63-64.

24 İST.MFT.MŞH.SAİD.d. nr. 2449, lef: 3.

25 *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, İstanbul 1321, s. 605.

26 İST.MFT.MŞH.SAİD.d. nr. 2449, lef: 3.

27 İST.MFT.MŞH.SAİD.d. nr. 2449, lef: 4.

28 BOA, DH.KMS, nr. 47/26.

29 BF (Sevgi Karakadioğlu, 22.09.2011).

Taltifatları

Hüseyin Müştak Efendi, Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e 18 Temmuz 1317 (31 Temmuz 1901) tarihli arzına göre "5. rütbeden Mecîdî nişanı"³⁰; 24 Rebiülahir 1321 (20 Temmuz 1903) tarihinde Hicaz "Demiryolu Nikel Madalyası", 24 Rebiülahir 1326 (26 Mayıs 1908) tarihinde "Tahlisiye Madalyası" ile taltif edilmiş; 27 Şevval 1323'te (25 Aralık 1905) "ibtidâ-i hâric Edirne ruûsu" payesi almıştır³¹.

Vefatı

Son yıllarda kalp rahatsızlığı çekmekteydi. Hastalığı sırasında vekâlet verdiği bir yakınının kendisinden habersiz bir mülkünü sattığını öğrendiğinde bir hayli üzülmüş ve bu da hastalığının artmasına neden olmuştu. Hastalığına dair herhangi bir rapor mevcut değilse de kalp rahatsızlığından 18 Mayıs 1931'de 60 yaşında vefat etmiştir. Mezarı Görele'de aile kabristanındandır³².

Sonuç

Doğu Karadeniz'in bir kıyı kasabası olan Görele'de bir ulemâ ailesinin hikâyesi böyledir. Hacı Hüseyin Efendi ile başlayan, Hacı Mehmed Efendi ve Hüseyin Müştak Efendi ile devam eden ilmiye geleneği daha sonra eğitim alanında öğretmen olarak sonraki kuşaklarda devam etmiştir. Müştak Efendi'nin torunları Gözen (Karakadioğlu) Ulusoy, Yüksel (Toprakdurmuş) Özgündoğdu, Güner (Toprakdurmuş) Gürçan, Sevgi (Toprakdurmuş) Karakadioğlu, Güzin (Toprakdurmuş) Akçaylı öğretmenlik mesleğini seçmişlerdir. Hüseyin Müştak Efendi'nin diğer torunlarından Işıl (Karakadioğlu) Ünlüler, eczacı; Canan (Karakadioğlu) Özer, diş hekimi; Neşe (Toprakdurmuş) Giray, doktor olarak tıp alanında meslek seçmişlerdir. Bir sonraki kuşakta yer alanlar içinde yine öğretim üyeliğinin devam ettiği görülmektedir. İşletme alanında Prof. Dr. Sibel (Karakadioğlu) Yamac; mimarlık alanında Prof. Dr. Demet (Ulusoy) Binan; tiyatro alanında Doç. Dr. Tülin (Özgündoğdu) Sağlam; felsefe alanında Doç. Dr. Işık (Özgündoğdu) Eren; güzel sanatlar alanında Doğan Özgündoğdu akademisyen olarak görev yapmaktadırlar. Bu kuşakta yer alan Hasan Ulusoy büyükelçi olup ailenin yöneticilik ve diplomasi alanındaki eğilimini devam ettiren üyelerdendir³³.

30 BOA, DH.MKT, nr. 2516/130.

31 İST.MFT.MŞH.SAİD.d. nr. 2449, 1ef.

32 BF (Tuncer Karakadioğlu, 05.02.2011).

33 BF (Demet Binan Ulusoy, 01.03.2011).

Müştak Efendi (arkadaşları ile birlikte, sol başta)

Hacı Mehmed Efendi'nin 5. rütbeden mecîdi nişanı ile taltifi
(BOA, DH.MKT. nr. 195/25)

بودند. تقریباً هر سه سال اولی پریم حاجی محمد آقاده مرحوم نسبت اولیقر خونی اوقی عائدند
 مایهینه عائد برسد و نام یازده آرد و ایستکی با سوره شده ؛ بودند نزدی تقدیر
 ایستد و عائد فرالین بدو بر معلولان بوجه سنه برمنه نصوب نسبت اولیقر
 ایستد بجز بر نسب آرد اولیقر موزن اولیقر میانق بودا نسبت ایستد مایه
 ایستد اولیقر ایستد مرحوم موسی اولیقر موزن اولیقر سنه ده استفاده ایستد اولیقر ایستد
 اثر بارز ده فقه معلولات جامع بومنه اولیقر ؛ فقه «مالودین کله
 لایتن کله» فیما بین اقصی و ماکانه ده اولیقر مرحوم الام ایستد بوسلار نایه یازده
 و اولیقر و اصفاده بر یاد کار برقمه اولیقر مستقیماً با ۱۴۱۱ هـ. ق. سنه هجری سنه
 تسویه با ۱۲۸۵ هـ. ق. تسویه بیک اکلا قوه قریه برکله اولیقر صیره لاده عرب
 عوی باده کی ظهور اولیقر یازده اولیقر مسودات اولیقر بریانه آرد سنه و برکله و مایه
 و سترک قارده در قس ۸ روی استیاد شده ضایع اولیقر. بوابه ده مایه
 هدر اولیقر شه اولیقر. مایه بیک برت کینه کرکلم راضی اولیقر سنه
 بعد از استیاد بوند کیده یازده نسبت ایتم. بعونه ۱۴۱۱ هـ. ق. بوند
 تسویه و تبیه اصفاده بیکون یسنی ۱۴۱۱ هـ. ق. هجری قمری و ۱۲۸۵ هـ. ق.
 ۱۴۱۱ هـ. ق. مایه سنه ضایع کوی تبیه ایتم ایتم. بوابه غایب

اولیقر ایستد
 ابن الحاج مسکین
 الحاج مسکین
 مصطفی

زکی المنیر اکالنه موقعه ایستد